

Asia: D6L56D3-22

Kansallinen raportti - YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisen määräaikaistarkastelun (UPR) neljäs tarkastelukierros

Lausunnonantajan lausunto

1. Miten edellisen UPR-tarkastelun suositusten täytäntöönpano on onnistunut ja mitä täytäntöönpanotoimia olisi hyvä raportissa tuoda esille?

Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus ja sen eteneminen on positiivinen ja välttämätön askel. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE) ja oikeusministeriön naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen torjuntaohjelma ja sen työryhmä ovat osa myönteistä kehityskulkua. Molempien ohjelmien toimeenpanoon tarvitaan erillinen, riittävä rahoitus.

Positiivista on myös naisiin kohdistuvan väkivallan raportioijan tehtävän perustaminen, ihmiskaupan koordinaatio ja ihmiskaupan vastaisen työn toimintaohjelma, Seri-tukikeskusten perustaminen seksuaalisen väkivallan uhreille eri puolille maata sekä perhevapaaudistus. Tätä työtä on tärkeää jatkaa ja kehittää. Myös turvakotipaikkoja on lisätty, vaikka Istanbulin sopimuksen velvoittamasta määrästä (500) puuttuu vielä yli puolet.

Suomen hallituksella on kunnianhimoinen tasa-arvo-ohjelma ja sitä on toteutettu varsin hyvin. Erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan ja syrjinnän ehkäisemisessä on kuitenkin vielä paljon tehtävää. Sukupuolten tasa-arvon ja naisten oikeuksien vahvistaminen on erityisen tärkeää nyt, kun Suomi on YK:n ihmisoikeusneuvoston jäsen. Tällöin on olennaista, että ihmisoikeuspolitiikka Suomessa on kunnianhimoista. Turvallisuustilanteen heikentyessä Euroopassa tasa-arvon merkitys kasvaa yhteiskuntien vakauden ja rauhan kivijalkana. Tasa-arvo ja demokratia ovat kestävän rauhan edellytys, ja niiden vahvistaminen on paras tapa tukea vakautta.

Suomi on sitoutunut useaan erityisesti naisten oikeuksia käsittelevään kansainväliseen sopimukseen, kuten YK:n yleissopimukseen naisten syrjinnän poistamisesta (CEDAW) ja Euroopan neuvoston yleissopimukseen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta

(Istanbulin sopimus). Suomi on sitoutunut myös Pekingin julistukseen ja toimintaohjelmaan, joiden tavoite on oikeudellisesti sitovien ihmisoikeussopimusten täysimittainen täytäntöönpano.

Toivomme kunnianhimoista tартtumista ihmisoikeuskysymyksiin. Suomen tulee painokkaasti edistää sukupuolten tasa-arvoa ja siihen liittyviin kansainvälisiin sopimuksiin sitoutumista ja niiden toimeenpanoa niin kansainvälisesti kuin kansallisesti, mukaan lukien YK:n ihmisoikeusneuvostossa. Tämä tulee aina tehdä risteävät erot (kuten vammaisuus, etninen tausta, seksuaalinen ja sukupuolinen suuntautuminen, ikä, toimintakyky) sekä erityisessä syrjintävaarassa olevat väestöryhmät huomioiden.

2. Mitkä ovat sellaisia yleisempiä ihmisoikeuksiin liittyviä teemoja, joissa Suomi on onnistunut tai jotka kaipaavat lisähuomiota?

Kohta 16–18. Anti-gender on yksi sukupuolten tasa-arvon suurimpia uhkia ja se on tunnustettava sellaiseksi, myös raportissa. Anti-gender-liike vaikuttaa myös Suomessa vastustamalla ihmisoikeusperustaista politiikkaa, naisten oikeuksia, tasa-arvoa ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia. Anti-gender-liikehdintä ilmenee monilla tavoilla, kuten lainsäädännöllisillä rajoituksilla – etenkin aborttilain kiristämisenä – seksuaalikasvatuksen ja sensitiivisen varhaiskasvatuksen vastustamisena, seksuaaliterveyspalveluita edistävien järjestöjen tuen epäämisenä, sateenkaari-ihmisten oikeuksien vastustamisena ja transerityisenä vihana.

Anti-gender-liike muodostaa uhan ihmisoikeuksien lisäksi myös demokratialle, ihmisoikeusperusteiselle politiikalle, ilmastonmuutoksen vastaiselle työlle ja kestäväen kehityksen edistämislle. Se on kyseenalaistanut mm. oikeuden aborttiin. Anti-gender-liike nostetaan esiin valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa, ja sen olisi tärkeää näkyä myös raportissa. Suomen pitkänä linjana on ollut edistää kunnianhimoisesti seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia, mitä ei myöskään tuoda raportissa kertaakaan esiin. Seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien turvaamisen on tärkeää näkyä tekstissä.

Kohta 20–22. Sukupuolitetöisen budjetoinnin näkökulman olisi tärkeää näkyä osana kestäväen kehityksen tavoitteiden toimeenpanoa. Naisjärjestöjen Keskusliitto on korostanut sukupuolitetöisen budjetoinnin kehittämisen tärkeyttä osana kestäväen kehityksen budjetointia ja sukupuolivaikutusten arvioinnin laajentamista koko laajaan talousarvioprosessiin. Budjettirahoituksen jakautumisella on suuri ohjausvaikutus tasa-arvon toteutumiseen, ja päätösten riittäväällä resursoinnilla puolestaan on suora vaikutus siihen, millä tavalla lainsäädännön oletetut sukupuolivaikutukset toteutuvat.

Kohta 44. Seksuaalirikoslainsäädännön uudistus on erittäin tärkeä, mutta ei täysin vastaa Istanbulin sopimuksen veloitteita. Valta-aseman väärinkäytön ja haavoittuvan aseman tunnistamisessa sekä Istanbulin sopimuksen edellyttämien rangaistuksen koventamisperusteiden sisällyttämisessä pykäliin on edelleen haasteita, minkä tulisi näkyä vahvemmin myös raportissa. Haavoittuvuus liittyy esimerkiksi uhrin nuoreen ikään, uhrin ja tekijän väliseen ikäeroon, uhrin kehitysvammaan tai riippuvuussuhteeseen.

Myös oikeusprosessien kesto ja oikeusvarmuus ovat ongelmia. Suomella on kansainvälinen velvollisuus sekä kriminalisoida seksuaalinen väkivalta että varmistaa tapausten tehokas tutkinta ja rikosten uhrien asema. Seksuaalirikosten ja lähisuhdeväkivallan tutkinnat saattavat kestää jopa vuosia, vaikka kyse on vakavista henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista. Poliisilaitoksittain mitattuna raiskausrikosten selvitysprosentti on pahimmillaan alle puolet. Poliisin tietoon tulleista raiskausepäilyistä vain noin 20 prosenttia johtaa syytteesen ja 15 prosenttia langettavaan tuomioon. Suomi on saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta lukuisia langettavia tuomioita nimenomaan oikeusprosessien kestosta. On edelleen tärkeää lisätä ammattihenkilöstön (kuten poliisit, tuomarit, syyttäjät) osaamista naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja tehdä kyseisestä koulutuksesta velvoittavaa. Seksuaalirikosten tutkintojen ja oikeusprosessien kehittämisen olisi hyvä näkyä raportissa.

Ylipäätään valtiosääntöoikeudellisessa ja lainsäädännöllisessä viitekehyksessä olisi tärkeää näkyä syrjintäkieltojen ja oikeussuojakeinojen kehittäminen. Nykyisin syrjintää epäilevällä on käytännössä heikko pääsy oikeussuojakeinoihin esimerkiksi hyvityksen osalta. Oikeuden saaminen on vaikeaa ja kallista, ja pahimmillaan raskas oikeusprosessi voi johtaa uudelleenuhriuttamiseen. Syrjinnän uhrin oikeudet eivät toteudu, ellei käytettävissä ole matalan kynnyksen oikeussuojakeinoja. Nyt näin ei riittävässä määrin ole.

Liitto on peräänkuuluttanut yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan toimivaltuuksien laajentamista siten, että lautakunnalle annettaisiin oikeus määrätä hyvitys syrjinnästä. Tätä esitetään yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen yhteydessä yhdenvertaisuuslain perusteella, ja sama tulisi mahdollistaa myös tasa-arvolain perusteella. Lautakunnan roolia tulee kehittää aidosti matalan kynnyksen oikeussuojakeinoksi.

Syrjintä työelämässä on tällä hetkellä huomattava ongelma. Esimerkiksi vammaiset naiset ja maahan muuttaneet naiset kokevat työelämässä huomattavan paljon syrjintää. Erityisesti työelämän syrjinnästä on kuitenkin vain harvoin seuraamuksia tekijälle taikka oikeasuhtaisia hyvityksiä tai korvauksia uhrille. Sama ongelma koskee raskaus- ja perhevapaasyrjintää. Raskaus- ja perhevapaasyrjinnän ehkäiseminen tulee ottaa tasa-arvopolitiikan painopisteeksi ja lainsäädäntöä täsmennettävä siten, että perhevapaalta palaavan irtisanomissuoja paranee ja että raskaus- ja perhevapaan käyttö eivät vaikuta negatiivisesti määräaikaisen työsuhteen jatkumiseen. Uhrin oikeussuojaa seksuaaliharjinnän ja työelämäsyryjinnän osalta on vahvistettava.

Kohta 45. Translain uudistus on erittäin tärkeä, mutta ei huomioi transnuoria ihmisoikeusperusteisesti, mikä ei käy ilmi raportista. Täysi-ikäisyyden vaatimus sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä on ristiriidassa lapsen oikeuksien kanssa eikä mahdollista lapsen edun yksilöllistä arviointia. Sukupuolen vahvistaminen tulisi tehdä mahdolliseksi myös 15 vuotta täyttäneille. Sukupuolen vahvistamisen lykkäntyminen jopa vuosilla heikentää transnuorten hyvinvointia huomattavasti. Tutkimusnäyttö osoittaa, että sukupuoliristiriidan kokemus voi alkaa hyvinkin aikaisin ja sen kanssa eläminen voi merkittävästi heikentää yksilön hyvinvointia ja altistaa syrjiville käytännöille. Mahdollisuus saada oikean sukupuolen mukaiset henkilöpaperit viivytyksettä helpottaisi lukuisten transnuorten elämää, vähentäisi syrjintää ja parantaisi nuorten hyvinvointia.

Kohta 55. Raportista olisi hyvä käydä ilmi tasa-arvoviranomaisten resurssien vahvistamisen tärkeys. Liitto on kiinnittänyt erityistä huomiota tasa-arvovaltuutetun resurssien riittämättömyyteen kasvaneeseen tehtäväkenttään nähden. Muun muassa Naisten syrjinnän poistamista koskevaa YK:n CEDAW-sopimusta valvova komitea on viimeisimmissä Suomea koskevissa loppupäätelmissään esittänyt huolensa tasa-arvovaltuutetun käyttöön annettujen resurssien vähäisyydestä. Tasa-arvovaltuutetun rahoitus tulisi nostaa vastaamaan lisääntyneitä velvoitteita ja muiden tasa-arvoviranomaisten (tasa-arvoyksikkö, TANE, tasa-arvotiedon keskus, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta) asemaa ja resursseja on tarpeen vahvistaa. Tasa-arvotyön rahoituksen vahvistaminen on välttämätöntä, jotta naisten oikeuksien ja sukupuolten tasa-arvon työ on kestävä ja tuloksellista kriisien keskelläkin. Myös naisjärjestöjen lakisääteinen valtionavustus tulisi vakiinnuttaa vuosien 2020–2022 tasolle valtiontalouden kehityksessä.

Kohta 56. Perhevapaa uudistus itsessään ei riitä takaamaan, että vapaat jakautuvat tulevaisuudessa tasaisemmin vanhempien kesken. Raportissa tulisikin kiinnittää huomiota myös toimeenpanon tärkeyteen. Perhevapaiden käytölle eri sukupuolien mukaan tulee asettaa numeeriset tavoitteet, joiden toteutumista arvioidaan hallituskauden lopussa. Toimeenpanoa voidaan tukea esimerkiksi jakamalla tietoa neuvoloissa sekä vaikuttamalla miesvaltaisten työpaikkojen asenteisiin siten, että isien perhevapaiden käyttö muodostuu normaaliksi käytännöksi. Tasa-arvovaltuutetun mukaan raskaus- ja perhevapaa syrjintä on asiaryhmä, josta valtuutetulle tulee eniten työelämää koskevia syrjintäepäilyjä. Tasa-arvovaltuutettu suosittelee, että työsopimuslakiin ja muihin palvelussuhdelakeihin olisi lisättävä säännös, joka kieltäisi määräaikaisen työsopimuksen uusimatta jättämisen raskauden tai perhevapaan perusteella tai määräaikaisen sopimuksen solmimisen vain perhevapaan alkuun saakka. Hallitusohjelmakirjauksesta huolimatta on vaikuttanut siltä, että nämä uudistukset eivät ole etenemässä tällä hallituskaudella, mikä ei tule esille raportissa. Tältä osin on kyseessä korkeintaan suosituksen osittainen toimeenpano, kuten kohdassa 43. todetaankin.

Kohta 58. Sukupuolten palkkaerojen kaventuminen on ollut erittäin hidasta ja lähes pysähtynyt 16 prosenttiin. Työmarkkinat ovat segregoituneet: alle 10 prosenttia palkansaajista työskentelee ammateissa, joissa on vähintään 40 prosenttia naisia ja miehiä. Suomi on saanut huomautuksia palkkaerojen hitaasta kapenemisesta useilta kansainvälisiltä ihmisoikeusvalvontaelimiltä, joista Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea antoi kaksi vuotta sitten Suomelle langettavan päätöksen järjestökantelusta. On selvää, ja raportinkin tulisi se tunnustaa, että palkkaerojen kaventamiseen tarvitaan uusia, tehokkaampia keinoja. Perusteettomien palkkaerojen kapenemista tulee nopeuttaa toimeenpanemalla nykyistä tehokkaampaa ja rakenteellisesti uudistettua samapalkkaisuusohjelmaa. Palkkaeron kaventamiselle tulee asettaa numeerinen tavoite.

Henkilöstön, henkilöstön edustajien ja syrjintää epäilevien työntekijöiden tiedonsaantioikeuksia palkoista tulee vahvistaa tasa-arvoaissa. Lausuntokierroksella olleesta hallituksen esityksestä poiketen liitto katsoo, että palkka-avoimuutta edistäisi parhaiten malli, jossa työntekijällä olisi mahdollisuus saada tarpeelliset tiedot suoraan työnantajalta. Samanarvoiselle työlle tulee luoda määritelmä, joka mahdollistaa palkkojen vertailun työehtosopimusten välillä. Palkkakartoitussäännöksiä tulee kehittää siten, että niissä tarkastellaan organisaation koko

henkilöstöä työehtosopimuksesta riippumatta ja eri palkanosia palkkakeskiarvojen sijaan. Tasa-arvolain ja yhdenvertaisuuslain 30 työntekijän rajaa tulee laskea.

Kohta 60. Kappaleessa tulisi näkyä paremmin vihapuheen ja digitaalisen väkivallan sukupuolittunut ja intersektionaalinen luonne. Vihapuhe on ilmiönä selvästi sukupuolistunut: naiset kokevat vihapuhetta miehiä enemmän, ja naisiin kohdistuva vihapuhe on erilaista kuin miehiin kohdistuva ja sisältää usein uhkailua seksuaalisella väkivallalla. Vihapuhe ja viharikokset kaventavat kaikkien vihapuhetta kokevien, erityisesti naisten, poliittisia oikeuksia, osallistumismahdollisuuksia ja ilmaisun- ja sananvapautta sekä heikentävät turvallisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa.

Naisten riski kokea vihapuhetta on yli viisi kertaa suurempi kuin miehillä. Erityisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt, maahan muuttaneet tytöt ja vammaiset tytöt ovat suurimmassa riskissä: Suomessa 55–65 prosenttia heistä on joutunut verkkovihan kohteeksi sosiaalisessa mediassa. Euroopan unionin perusoikeusviraston FRA:n selvityksiin perustuvan oikeusministeriön Syrjintä Suomessa -Policy Briefin (2021) mukaan 42 prosenttia transihmisistä oli kokenut häirintää viimeisten 12 kuukauden aikana transtaustansa vuoksi. Myös CEDAW-komitea on ilmaissut Suomelle huolensa naisiin ja tyttöihin ja erityisesti etnisiin vähemmistöihin kuuluviin naisiin kohdistuvan vihapuheen lisääntymisestä internetissä ja sosiaalisessa mediassa. Naisjärjestöjen Keskusliitto on korostanut, että sukupuolittuneet viharikokset, mukaan lukien vihapuhe, tulee nähdä osana naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.

Liitto on kannattanut sukupuolen lisäämistä rikoslakiin rangaistuksen koventamisperusteeksi siten, että sukupuoli-identiteetti ja sukupuolen ilmaisu mainittaisiin myös pykälässä. Liitto myös peräänkuulutti Istanbulin sopimuksen määrittämien raskauttavien seikkojen, kuten lähisuhdeväkivallan, huomioimista pykälässä. On ongelmallista, että hallituksen esityksen perusteella vaikuttaa siltä, että lähisuhdeväkivalta jäisi nyt koventamisperusteen soveltamisalan ulkopuolelle.

Kohta 64. Ihmiskauppa on hyvin sukupuolittunut ilmiö. Ihmiskaupan uhrien auttamisessa ja tekijöiden rikosvastuun toteutumisessa on suuria puutteita. Ihmiskaupan vastaista toimintaa tulee tehostaa, sen sukupuolivaikutukset arvioida ja ihmiskaupan uhrien asemaa ja tukea tulee parantaa. Koordinaatiolle tulee varata riittävät henkilöresurssit ja poliisin ihmiskauppatutkintaryhmä tulee vakinaistaa. Ihmiskaupan sukupuolittuneen luonteen olisi hyvä näkyä vahvemmin raportissa.

Seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksella tapahtuvan ihmiskaupan uhrien tunnistamista on tehostettava. Prostituutiossa hyväksikäytetyt ovat suurimmaksi osaksi heikossa asemassa olevia naisia, kuten maahanmuuttajataustaisia, paperittomia, alaikäisiä tai huumeidenkäyttäjiä. Alaikäisten ihmiskaupan uhrien määrä on yli kaksinkertaistunut. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän 2021 vuosikatsauksen mukaan alaikäisiä on ohjautunut järjestelmään yli kaksinkertainen määrä edellisvuosiin verrattuna. Vuonna 2021 auttamisjärjestelmän asiakkaaksi otettiin 28 lasta ja nuorta, joista 27 oli joutunut ihmiskauppaan viittaavan hyväksikäytön kohteeksi ulkomailla ja yksi Suomessa. Aiempina vuosina alaikäisiä asiakkaita on otettu auttamisjärjestelmään noin 10–14.

Auttamisjärjestelmän tulee voida auttaa ihmiskaupan uhreja tai vakavan seksuaalisen tai muun hyväksikäytön uhreja ja ihmiskaupan kaltaisen vakavan hyväksikäytön uhreja riippumatta siitä, onko uhri ollut valmis osallistumaan rikosprosessiin, sekä uhrin maassaolon statuksesta riippumatta.

Kohta 65. Väkivalta naisia kohtaan on edelleen yleistä Suomessa. Euroopan tasa-arvoinstituutin (EIGE) mukaan Suomessa 47 prosenttia yli 15-vuotiaista naisista on kokenut fyysistä ja/tai seksuaalista väkivaltaa (14 prosenttia enemmän kuin EU:n keskiarvo). Suomessa naiset kohtaavat lähisuhdeväkivaltaa EU-maista toiseksi eniten. Entisten ja nykyisten avio- ja avopuolisoiden tekemän väkivallan uhreista naisia oli hieman yli 80 prosenttia. Naispuolisista henkirikosten uhreista yli puolet surmataaan kotonaan. Seksuaalisen väkivallan uhriksi joutuu rikosuhritutkimusten perusteella Suomessa vuosittain yli 50 000 naista. Kansallisen rikosuhritutkimuksen mukaan entisen tai nykyisen kumppanin taholta väkivaltaa tai väkivallalla uhkailua oli kokenut vuonna 2018 naisista 5,1 prosenttia ja miehistä 3,6 prosenttia.

Lähisuhteissa tapahtuvien naissurmien estämisessä ei ole vielä onnistuttu. Tämän näkökulman tulee näkyä vahvemmin raportissa. Monialaista työtä naisiin kohdistuvien parisuhdesurmien estämiseksi tulee tehostaa, samoin kuin seurata ja arvioida naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijan mandaatin jatkokehittämistarpeita ja rahoituksen riittävyyttä. Tavoitteena tulee olla, että kukaan ei kuole tai menetä terveyttään lähisuhdeväkivallan seurauksena.

Vammaiset naiset ja maahan muuttaneet naiset kokevat väkivaltaa 2–3 kertaa valtaväestön naisia enemmän. Myös maahan muuttaneet ja vammaiset nuoret ja sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret kohtaavat muita enemmän väkivaltaa ja sen uhkaa. Tämän näkökulman olisi tärkeää näkyä raportissa.

Kohta 66–67. Resurssien riittävyyteen on tärkeää kiinnittää huomiota raportissa. NAPEn laatima Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanosuunnitelma ja oikeusministeriön toimintaohjelma naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi tarvitsevat riittävät resurssit ollakseen tehokkaita. Nyt näin ei erityisesti NAPEn kohdalla ole.

Väkivallan uhrien suojeleminen

Sovittelun käyttö lähisuhdeväkivaltarikoksissa aliarvioi lähisuhteissa tehdyn väkivallan vakavuutta, uusintaa ja ylläpitää rakenteita, joissa naisiin kohdistuva väkivalta nähdään perheen sisäisenä asiana sekä vaarantaa uhrin ihmisoikeuksien toteutumisen. Naisjärjestöjen Keskusliitto on pitkään edellyttänyt lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumista ja sovittelun rajaamista lainsäädännöllä. Tätä ei ole vielä tapahtunut.

Lähestymiskiellot eivät tällä hetkellä riitä takaamaan väkivallan uhrin turvallisuutta. Kieltoa tulee kehittää niin, että sen avulla voidaan tehokkaasti estää väkivaltaa. Lähestymiskiellon hakeminen pitää muuttaa maksuttomaksi, ja lähestymiskielloja tulee määrätä myös viranomaisen aloitteesta nykyistä aktiivisemmin. Väkivallan vastaista työtä tulisi tehostaa laajentamalla MARAK-toimintamalli valtakunnalliseksi.

Naisjärjestöjen Keskusliitto on THL:n lailla esittänyt lähisuhdeväkivallan ehkäisytyötä selkiyttävän lain säätämistä. Lailla selvennettäisiin kuntien, alueiden ja valtionhallinnon yhteistyötä, rooleja ja vastuita lähisuhdeväkivallan ehkäisyssä ja varmistettaisiin monialainen yhteistyö määrittelemällä yhteistyön muodot, toimijat, tehtävät sekä vastuut väkivallan ehkäisyssä.

Kunniaan liittyvä väkivalta

Kunniaan liittyvää väkivaltaa ei mainita raportissa kertaakaan, vaikka se on kasvava ja erittäin sukupuolittunut ongelma. On tärkeää saada kunniaan liittyvän väkivallan näkökulma mukaan raporttiin. Pakkoavioliitot ovat naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja ihmisoikeusrikkomus. Naisjärjestöjen Keskusliitto on pitkään tuonut esille, että nykyinen tilanne, jossa pakkoavioliittoihin sovelletaan rikoslain ihmiskauppa- ja pakottamispäytäjä, joissa kummassakaan ei ole erillistä mainintaa pakkoavioliitoista, ei tunnista kaikkia avioliittoon pakottamisen tilanteita ja prosesseja. Käytännön tasolla erilliskriminalisointi voisi helpottaa pakkoavioliittoilmiöön puuttumista, sillä selkeä lainsäädäntö poistaisi tulkinnallista epävarmuutta lainsäädännön toimeenpanossa. Ihmiskauppapäytäjän tunnusmerkistö on haastava myös niille viranomaisille, jotka ovat tutkineet ihmiskauppatapauksia. Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvova GREVIO on kehottanut voimakkaasti erilliskriminalisoimaan pakkoavioliitot. Pakottamalla solmittu avioliitto tulisi voida mitätöidä, mitä hallituksen esitys pakkoavioliittojen purkamisesta ei sisällä.

Silpomisen vastaiseen työhön tarvitaan kansallinen toimintamalli ja sen toimeenpanoon tulee varata resurssit sekä varmistaa lainsäädännön tarkoituksenmukaisuus. THL:ään tulisi palauttaa naisten sukuelinten silpomisen vastaisen työn asiantuntijan virka.

Kohta 67. Vaikka turvakotipaikkoja on lisätty, Istanbulin sopimuksen velvoittamasta määrästä (500) puuttuu vielä yli puolet, mikä ei käy ilmi raportista. Suomen tulee nostaa turvakotipaikkojen määrää Istanbulin sopimuksen edellyttämälle tasolle, huomioiden haavoittuvassa olevien asema. Turvakotiin tulee olla pääsy koko maassa ja turvakotien tulee olla esteettömiä. Seri-keskusten alueellisen kattavuuden lisääminen on positiivinen askel, mutta niihin hakeutumisaikaa tulee pidentää puoleen vuoteen.

Kohta 68. Tyttöihin ja erityisesti vähemmistöihin kuuluviin lapsiin ja nuoriin kohdistuva häirintä ja seksuaaliväkivalta sekä tyttöjen lisääntynyt pahoinvointi yleensä on välttämätöntä huomioida raportissa ihmisoikeuskysymyksenä. Ks. kohta 77–79.

Kohta 75. Työpaikoilla, kouluissa ja yhteiskunnassa laajasti tapahtuvan seksuaalihäirinnän on tärkeää näkyä paremmin raportissa. Tasa-arvobarometrin 2017 mukaan seksuaalista häirintää kahden viime vuoden aikana oli kokenut 38 prosenttia naisista ja 17 prosenttia miehistä. Alle 35-vuotiaista naisista seksuaalista häirintää oli kokenut yli puolet.

Seksuaalihäirintää esiintyy esimerkiksi urheilussa, liikunnassa, kulttuurissa, kirkon piirissä, kriisinhallinnassa ja Puolustusvoimissa. Seksuaalihäirinnän yleisyyden näillä ja muilla aloilla olisi tärkeää näkyä raportissa. Urheilun, liikunnan ja kulttuurin ja niiden toimijoiden sitoutuminen naisiin kohdistuvan väkivallan, seksuaalihäirinnän ja muun epäasiallisen kohtelun ennaltaehkäisemiseksi ja lopettamiseksi tulee olla edellytys valtionavun saamiseksi. Urheilujärjestöjen ja liikuntaa edistävien yhteisöjen yleisavustusten sukupuolten tasa-arvotavoitteet ja vastuullisuuskriteereiden valvonta tulee kytkeä aiempaa tiukemmin valtionavun myöntämiseen. Seksuaalihäirinnän vähentäminen tulisi ottaa osaksi Puolustusvoimien tulostavoitteita.

Myös tytöt kohtaavat lisääntyvässä määrin seksuaalihäirintää. Ks. kohta 77–79.

2019 kansainvälinen työjärjestö ILO hyväksyi ensimmäisen kansainvälisen häirinnän ja väkivallan vastaisen yleissopimuksen. Sopimus kattaa sukupuoleen perustuvan väkivallan ja häirinnän torjunnan työpaikoilla. Suomen tulee ratifioida sopimus viipymättä ja niin, että sopimuksen edellyttämät toimet todella toteutetaan. Sopimus edellyttää työnantajilta toimia työpaikalla tapahtuvan väkivallan ja häirinnän estämiseksi, edellyttäen mm. laatimaan ja toteuttamaan yhteistyössä työntekijöiden ja heidän edustajiensa kanssa työpaikan toimintaohjeen väkivallan ja häirinnän estämiseksi.

Segregaatio

Segregaatio ei näy raportissa millään muotoa, vaikka se on keskeinen tasa-arvo-ongelma, jolla on moninaisia vaikutuksia. Suomessa koulutusalat ovat vahvasti sukupuolen mukaan eriytyneet eli segregoituneet. Jako miesten ja naisten töihin jopa vahvistuu joillain aloilla. Kasvatuksen ja koulutuksen sukupuolen mukaista eriytymistä ja sukupuolinormeja tulee purkaa sukupuolittaisella varhaiskasvatuksella, opetuksella ja korkeakoulutuksella. Segregaatioon tehokkaaksi puuttumiseksi koulutuksessa ja työelämässä tarvitaan pysyvä rakenne.

Kohta 76. Seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet, mukaan lukien oikeus aborttiin, ovat kansainvälisten sopimusten tunnustamia ihmisoikeuksia. Nyt ne eivät kuitenkaan näy raportissa millään tavalla, ja onkin ehdottoman tärkeää saada ne mukaan raporttiin. Euroopan aborttilakeja

vertaavan selvityksen mukaan Suomen aborttilainsäädäntö on yksi Euroopan tiukimmista. Suomi on ainoa Pohjoismaa, jossa abortin saaminen edellyttää sosiaalisia perusteita, kun muissa Pohjoismaissa abortin saa raskaana olevan pyynnöstä. Kahden lääkärin lausunnon edellyttäminen on ollut nykyisin keskeisin ongelmakohta, ja liitto on erittäin tyytyväinen siihen, että eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on ottanut asian käsittelyyn ja esittää vaatimusta poistettavaksi valiokuntakäsittelyssä. Lisäksi tarvitaan aborttilain kokonaisuudistus.

Kohta 77–79. Tyttöjen pahoinvointi ja tyttöjen kohtaama seksuaalihäirintä ovat kasvaneet huomattavasti, minkä on tärkeää näkyä raportissa edes jollain tavoin. Tasa-arvovaltuutetun kertomuksen (2022) mukaan tyttöjen hyvinvointi on 2010-luvulla kehittynyt huonompaan suuntaan. Vuonna 2017 joka viides tyttö oli elämäänsä erittäin tyytyväinen, viisi vuotta myöhemmin näin kokee vain joka kahdeksas. Poikien tyytyväisyys ei ole muuttunut ja joka kolmas poika on kertonut olevansa elämäänsä erittäin tyytyväinen. Jo kolmannes tytöistä kertoo kohtalaisesta tai vaikeasta ahdistuneisuudesta, ja yli puolet tytöistä on ollut huolissaan mielialastaan.

Tyttöjen kasvuympäristössä on useita turvallisuutta heikentäviä tekijöitä. Tytöt kokevat aikuisten taholta henkistä ja fyysistä väkivaltaa ja todistavat kodeissa perheenjäsenten välistä väkivaltaa useammin kuin pojat. Vuonna 2021 puolet tytöistä kertoi kokeneensa häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua viimeisen vuoden aikana. Seksuaalista väkivaltaa on kokenut lähes joka viides tyttö. Seksuaalista häirintää tytöt ovat kokeneet erityisesti internetissä, mutta myös julkisissa tiloissa.

Kuten Naisjärjestöjen Keskusliiton viiden vuoden välein kokoamassa Peking - kansalaisjärjestöraportissa tuodaan esille, ulkomaista syntyperää olevat, toimintarajoitteiset ja kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret kokevat seksuaalista häirintää sekä koulussa että koulun ulkopuolella enemmän kuin muut.

Arviolta noin joka kymmenes nuorista kuuluu seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöön. Kouluterveyskyselyn (2019) sateenkaarinuorilla on muita nuoria enemmän vakavia mielenterveyden ja koulunkäyntiin liittyviä ongelmia ja erilaisia henkisen, seksuaalisen ja fyysisen väkivallan kokemuksia. Nuoret eivät myöskään saa riittävästi tarvitsemaansa tukea ja apua: kaikista nuorista noin kaksi viidestä ei saanut apua, vaikka olisi tarvinnut.

Kohta 86. Maahan muuttaneiden naisten työllistymistä ja samapalkkaisuutta on tärkeää edistää läpileikkaavasti. Työllistymistä voidaan edistää anonyymillä rekrytoinnilla sekä moninaisuuslausekkeilla työpaikkailmoituksissa. Uudistettava kotoutumislaki tulee toimeenpanna painottamalla erityisesti työvoiman ulkopuolella olevien palveluita. Maahan muuttaneiden naisten euro tulee selvittää.

Kohta 87. Konflikteja ja vainoa pakenevilla naisilla ja tytöillä on ilmeinen riski kohdata sukupuoleen perustuvaa ja seksuaalista väkivaltaa niin lähtömaassaan kuin kauttakulku- ja määränpäämaassaan. Suomen tulee pitää huoli siitä, että valtioiden, myös Suomen, positiivinen velvoite suojata pakolais- ja turvapaikanhakijainaisia eri väkivallan muodoilta toteutuu.

Kohta 88–89. Kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunta IONK sekä Naisjärjestöjen Keskusliitto esittävät Suomen ulkoministeriölle sukupuolten tasa-arvoa ja naisten oikeuksia ihmisoikeusperustaisesti ja intersektionaalisesti edistävän ulkopolitiikan (feminist foreign policy, FFP) käyttöön ottamista. Sillä tarkoitetaan tasa-arvotavoitteisiin pyrkimisen systematisointia koko ulkoasiainhallintoa läpileikkaavasti. Tämä edellyttää selkeiden ja mitattavien tasa-arvotavoitteiden määrittelyä, konkreettisten keinojen tunnistamista niihin pääsemiseksi, sekä edistymisen mittaamista ja raportointia.

Suosituksissaan IONK ja Naisjärjestöjen Keskusliitto esittävät, että ulkoministeriö aloittaa ulkosuhteita koskevan tasa-arvostrategian- ja suunnitelman laatimisen, johon sisältyy koko ulkoasiainhallintoa koskevat, läpileikkaavat keinot tavoitteisiin pääsemiseksi sekä seurantajärjestelmä, indikaattorit ja raportointi. Suositukset esittävät, että ulkoministeriöön perustetaan kokoava tasa-arvopolitiikan yksikkö, ministeriö kirjaa sukupuolten tasa-arvon ja naisten oikeudet konkreettisesti lähetystöjen vuosisuunnitelmien tavoitteisiin sekä nimeää yhteyshenkilöt, jotka varmistavat sukupuolten tasa-arvon integroinnin omaan yksikköön.

Kohta 90. Sodat ja konfliktit vaikuttavat erityisesti haavoittuvimmassa asemassa oleviin ihmisiin ja lisäävät kaikenlaisen naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyyttä. YK:n 1325 Naiset, rauha ja turvallisuus -päätöslauselman toimeenpano on tärkeää sekä naisten ja tyttöjen, haavoittuvassa asemassa olevien ja vähemmistöjen jakamattomien ihmisoikeuksien turvaamiseksi konfliktien aikana, mutta myös heidän osallistumisensa varmistamiseksi konfliktien ja rauhan rakentamisen aikaisessa päätöksenteossa. Tärkeitä näkökulmia ovat naisihmisoikeuspuolustajien tukeminen Afganistanin konfliktissa, naisten osallistuminen rauhanrakentamiseen, seksuaaliväkivaltaan puuttuminen ja sukupuolinäkökulman pitäminen mukana humanitäärisessä avussa Ukrainassa, sekä uiguurien ja erityisesti uiguurinaisten kokemat ihmisoikeusloukkaukset. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista myös turvallisuussektorilla ja kriisinhallinnassa on tehostettava.

Kohta 92. Naisten ja tyttöjen aseman ja oikeuksien edistäminen tulee nostaa kehityspolitiikan päätavoitteeksi. Kehityspolitiikan tavoitteiden saavuttamiseksi Suomen tulee sisällyttää tasa-arvo pää- tai merkittäväksi sivutavoitteeksi vähintään 85 prosenttiin kaikista uusista kehitysohjelmista hallituskauden 2023–2027 loppuun mennessä ja kaksinkertaistaa niiden hankkeiden osuus, joissa tasa-arvo on päätavoitteena. Tähän tavoitteeseen ei ole vielä päästy. Muilta ohjelmilta tulee edellyttää sukupuolivaikutusten arviointia.

Kohta 95. Sukupuolittuneiden vaikutusten ja tasa-arvon huomioiminen ilmastonmuutoksen ehkäisyssä ja Agenda2030-tavoitteiden toimeenpanossa on välttämätöntä. Ilmasto muuttuu

epätasa-arvoisessa maailmassa, siksi sen vaikutuksetkin osuvat eri ihmisryhmiin eri tavoin. Sukupuolinäkökulma tulisi valtavirtaistaa kansalliseen ilmasto- ja energiapolitiikkaan.

Kohta 111. Koronapandemian osalta raportista puuttuu sukupuolinäkökulma. Koronatoimien sukupuolivaikutuksia ei arvioitu ennakkoon, vaan vaikutuksia selvitettiin jälkikäteen. Juuri valmistunut selvitys osoittaa, että koronakriisi syvensi sukupuolten välistä epätasa-arvoa. THL:n selvityksen mukaan koronakriisi laski rajusti erityisesti naisten työllisyysastetta, sillä sulkutoimet kohdistuivat naisvaltaisille aloille. Pandemia kuormitti erityisesti naisvaltaisia aloja, kuten palvelualaa, sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja opetusala. Kouluja ja päiväkotia koskevat rajoitustoimet ja karanteenijaksot kuormittavat äitejä isäiä enemmän. Nuorten, etenkin tyttöjen ahdistuneisuus ja masennusoireet ovat lisääntyneet korona-aikana. Väkivallan suhteen on puhuttu naisiin kohdistuvan väkivallan pandemiasta.

Kokemuksesta on otettava opiksi ja varmistettava, että tulevaisuudessa kriiseissä päätösten sukupuolivaikutukset arvioidaan ennakkoon. On myös huolehdittava, että toimenpiteet pandemiasta toipumiseksi vauhdittavat merkittävästi tasa-arvon saavuttamista. Koronakriisiin liittyvien lakiesitysten sukupuolivaikutusten arviointi puuttui selvityksen mukaan kokonaan tai se oli puutteellista. Yritysten koronatuot kohdentuivat selvästi miesenemmistöisille aloille. Naisjärjestöjen Keskusliitto painottaa sukupuolivaikutusten ennakoarviointia, jotta vältetään mahdolliset syrjivät vaikutukset ja sukupuolten tasa-arvon takapakki. Koronapandemian hoitovelka tulee purkaa sukupuolitietoisella tavalla. Siinä tulee huomioida erityisesti psyykinen terveys ja nuorten ja naisten hyvinvointi ja mielenterveysongelmat.

Koronaviruspandemian sukupuolittuneet vaikutukset ovat heikentäneet voimakkaasti naisten ja tyttöjen ihmisoikeuksien toteutumista myös maailmalla. Vaikutus on nähtävissä monella osa-alueella, mm. naisiin kohdistuvan väkivallan, terveyden, koulutuksen, taloudellisten oikeuksien ja toimeentulon saralla. Suomessa koronatoimien sukupuolivaikutuksia ei arvioitu ennakkoon, vaan vaikutuksia selvitetään nyt jälkikäteen. Kehitys syventää entisestään jo olemassa olevia eriarvoistavia rakenteita. Suomen on tärkeää vaikuttaa siihen, että pandemian sukupuolittuneista ihmisoikeusvaikutuksista on saatavilla tutkittua tietoa ja että toimenpiteet pandemiasta toipumiseksi vauhdittavat merkittävästi tasa-arvon saavuttamista.

3. Vapaamuotoiset kommentit (esimerkiksi raporttiluonnoksesta)

Taustaa Istanbulin sopimuksesta

Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoon on osoitettava riittävät resurssit. Suomi ratifioi sopimuksen elokuussa 2015 ja sen myötä edistysaskelia on otettu muun muassa siirtämällä turvakotien rahoitus valtion vastuulle ja lisäämällä sen määrää, perustamalla tukikeskuksia seksuaalisen väkivallan uhreille ja avaamalla lähisuhdeväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan auttava puhelin. Seksuaalirikoslain kokonaisuudistuksessa lisäksi kaikki muutkin sopimuksen edellyttämät lainsäädäntömuutokset, kuten pakkoavioliittojen kriminalisoiminen, tulee toteuttaa kunnianhimoisesti. Istanbulin sopimus pelastaa ihmishenkiä, mutta vain, jos se täytäntöönpannaan

täysimääräisesti. Tässä Suomella on vielä tehtävää. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta ja lähestymiskieltojen hylkäysmaksusta tulee luopua, lähestymiskieltojen rikkomisesta määrätä sopimuksen edellyttämät seuraamukset ja turvakotipaikkojen määrä on nostettava sopimuksen mukaiselle tasolle.

Suomella on kansainvälinen velvollisuus sekä kriminalisoida seksuaalinen väkivalta että varmistaa tapausten tehokas tutkinta ja rikosten uhrien asema. Raiskausrikoksia tutkittaessa uhrin haavoittuvaan asemaan on syytä kiinnittää enemmän huomiota. Haavoittuvuus liittyy esimerkiksi uhrin nuoreen ikään, uhrin ja tekijän väliseen ikäeroon, uhrin kehitysvammaan tai riippuvuussuhteeseen. Naisjärjestöjen Keskusliitto on peräänkuuluttanut myös Istanbulin sopimuksen 46 artiklan mukaisten raskauttavien seikkojen systemaattista huomioimista rangaistusten koventamisperusteina.

Naisiin kohdistuvan väkivallan vastaista työtä tekevien järjestöjen palvelut ovat jatkuvasti aliresursoituja. Resursseja tulisi suunnata järjestöjen tuottamille avopalveluille, auttaville puhelimille ja muille matalan kynnyksen palveluille nykyistä enemmän. Matalan kynnyksen palveluverkosto tulisi laajentaa valtakunnalliseksi ja sen tulisi huomioida myös esimerkiksi tyttöihin ja vähemmistöihin kohdistettu häirintä.

Heinilä Terhi
Naisjärjestöjen Keskusliitto